

Zadeva T-191/06

FMC Foret, SA proti Evropski komisiji

„Konkurenca – Omejevalni sporazumi – Vodikov peroksid in natrijev perborat – Odločba o ugotovitvi kršitve člena 81 ES – Trajanje kršitve – Domneva nedolžnosti – Pravica do obrambe – Globe – Olajševalne okoliščine“

Sodba Splošnega sodišča (šesti razširjeni senat) z dne 16. junija 2011 II - 2971

Povzetek sodbe

1. *Konkurenca – Omejevalni sporazumi – Sporazumi med podjetji – Pojem – Soglasje volj glede ravnanja na trgu – Vključitev*
(člen 81(1) ES)
2. *Konkurenca – Omejevalni sporazumi – Usklajeno ravnanje – Pojem – Sporočitev podatkov za pripravo protikonkurenčnega sporazuma – Zadostna ugotovitev*
(člen 81(1) ES)
3. *Konkurenca – Omejevalni sporazumi – Kompleksna kršitev, ki ima značilnosti sporazuma in usklajenega ravnanja – Enotna opredelitev za „sporazum in/ali usklajeno ravnanje“ – Dopustnost*
(člen 81(1) ES)

4. *Konkurenca – Upravni postopek – Odločba Komisije o ugotovitvi kršitve – Uporaba izjav, ki so jih v okviru obvestila o ugodni obravnavi kot dokaz predložila druga podjetja, ki so sodelovala pri kršitvi – Dopustnost – Pogoji*
(člen 81 ES; Obvestilo Komisije 2002/C 45/03)

5. *Konkurenca – Omejevalni sporazumi – Dokaz – Specifičen dokaz – Dopustnost – Pogoji*
(člen 81(1) ES)

6. *Konkurenca – Omejevalni sporazumi – Dokaz – Indici, ki jih je navedla Komisija – Udeležba na sestankih, ki so imeli protikonkurenčni cilj*
(člen 81(1) ES)

7. *Konkurenca – Omejevalni sporazumi – Dokaz – Izjave pod prisego in pričanja na zaslušanju*
(člen 81 ES)

8. *Konkurenca – Upravni postopek – Nezmožnost uporabe člena 6 Evropske konvencije o človekovih pravicah – Možnost uporabe splošnih načel prava Unije*
(Uredba Sveta št. 1/2003, člen 19(1))

9. *Konkurenca – Omejevalni sporazumi – Škodovanje konkurenci – Merila presoje – Protikonkurenčni cilj – Zadostna ugotovitev*
(člen 81(1) ES)

10. *Konkurenca – Upravni postopek – Spoštovanje pravic obrambe – Vpogled v spis – Obseg – Neposredovanje dokumenta – Posledice*
(Uredba Sveta št. 1/2003, člen 27(2))

11. *Konkurenca – Upravni postopek – Spoštovanje pravic obrambe – Sporočitev odgovorov na obvestilo o ugotovitvah o možnih kršitvah – Pogoji – Meje*
(Uredba Sveta št. 1/2003, člen 27(2))

12. *Konkurenca – Upravni postopek – Spoštovanje pravic obrambe – Vpogled v spis – Dejstvo, da Komisija sama odloči, kateri elementi so koristni za obrambo – Nedopustnost – Izključitev razbremenilnih dokumentov iz spisa postopka – Nezakonitost sklepa Komisije – Pogoji (Uredba Sveta št. 1/2003, člen 27(2))*
13. *Konkurenca – Globe – Znesek – Določitev – Največji znesek – Izračun – Promet, ki ga je treba upoštevati (Uredba Sveta št. 1/2003, člen 23(2), drugi pododstavek)*
14. *Konkurenca – Globe – Znesek – Določitev – Merila – Teža kršitve – Olajševalne okoliščine – Pasivna vloga ali vloga „sledi svojemu vodji“ (Uredba Sveta št. 1/2003, člen 23; Obvestilo Komisije 98/C 9/03, točka 3)*
15. *Konkurenca – Globe – Znesek – Določitev – Merila – Teža kršitve – Olajševalne okoliščine – Pasivna vloga ali vloga „sledi svojemu vodji“ (Uredba Sveta št. 1/2003, člen 23; Obvestilo Komisije 98/C 9/03, točka 3, prva alineja)*
16. *Konkurenca – Globe – Znesek – Določitev – Merila – Olajševalne okoliščine – Ravnanje, ki se razlikuje od ravnanja, dogovorjenega v omejevalnem sporazumu – Presoja (Uredba Sveta št. 1/2003, člen 23; Obvestilo Komisije 98/C 9/03, točka 3)*

1. Za sporazum v smislu člena 81(1) ES zadržuje, da zadevna podjetja izrazijo skupno voljo, da bodo na trgu delovala na določen način.

podano soglasje volj o določeni omejitvi konkurence, in to tudi, če o posameznih elementih nameravane omejitve še potekajo pogajanja.

Lahko se šteje, da je sporazum v smislu člena 81(1) ES sklenjen že, če je načeloma

(Glej točki 97 in 98.)

2. Pojem usklajenega ravnanja se nanaša na kakršno koli obliko usklajenega delovanja podjetij, pri čemer ni nujno, da gre za izvedbo sporazuma v pravem pomenu, ampak zadostuje, da so bila tveganja, povezana s konkurenco, hote nadomeščena s praktičnim sodelovanjem.

Člen 81(1) ES v zvezi s tem nasprotuje vsakemu neposrednemu ali posrednemu stiku med gospodarskimi subjekti, ki bi ali vplival na ravnanje trenutnega oziroma potencialnega konkurenta na trgu ali bi takemu konkurentu razkril ravnanje na trgu, za katero se je gospodarski subjekt odločil ali ki ga namerava upoštevati, kadar je cilj ali posledica teh stikov omejevanje konkurence.

Dejstvo, da podjetje konkurentom sporoči podatke za pripravo protikonkurenčnega sporazuma, zadostuje kot dokaz za obstoj usklajenega ravnanja v smislu člena 81 ES.

(Glej točke od 99 do 101.)

3. Pojma sporazum in usklajeno ravnanje v smislu člena 81(1) ES zajemata oblike tajnega dogovarjanja, ki so iste vrste ter

se razlikujejo le po intenzivnosti in izraznih oblikah.

V primeru kompleksne kršitve, pri kateri je bilo s ciljem skupnega uravnavanja trga več let udeleženih več proizvajalcev, od Komisije ni mogoče zahtevati, da bi kršitev natančno opredelila za sporazum ali za usklajeno ravnanje, saj se člen 81 ES vsekakor nanaša na obe obliki kršitve.

Dvojno opredelitev kršitve za sporazum „in/ali“ usklajeno ravnanje je treba razumeti tako, da opredeljuje kompleksno celoto, ki vsebuje dejanske elemente, opredeljene za sporazum, in tudi dejanske elemente, opredeljene za usklajeno ravnanje v smislu člena 81(1) ES, ki ne določa specifične opredelitve za tovrstno kompleksno kršitev.

(Glej točke od 102 do 104.)

4. Izjave podjetij, obtoženih v zvezi s prošnjami za ugodno obravnavo, je treba presojsati previdno in jih na splošno ni mogoče sprejeti brez potrditve. V skladu z ustaljeno sodno prakso namreč izjave podjetja – obtoženega sodelovanja v kartelu – pravilnost katere več drugih

obtoženih podjetij izpodbija, ni mogoče šteti za zadosten dokaz za obstoj kršitve, ki so jo storila ta podjetja, ne da bi to potrjevali drugi dokazi.

druga zadevna podjetja – potrjene z dodatnimi in neodvisnimi dokazi.

Splošno sodišče za preučitev dokazne vrednosti izjav podjetij, ki so vložila prošnjo za ugodno obravnavo, upošteva zlasti pomen ujemajočih se indicev v podporo upoštevnosti navedenih izjav in neobstoj indicev, da bi podjetja želela zmanjšati pomen svojega prispevka h kršitvi in poudariti prispevek drugih.

Vendar je mogoče navedeni premislek omiliti, kadar je izjava družbe, ki sodeluje, še posebej zanesljiva, kajti zahtevana stopnja potrditve je lahko v teh okoliščinah z vidika natančnosti in intenzivnosti manjša.

(Glej točke od 119 do 121.)

Če je namreč mogoče s skupkom ujemajočih se indicev potrditi obstoj in nekatere posebne vidike tajnega dogovarjanja iz izjave, predložene v okviru sodelovanja, lahko že navedena izjava zadostuje za dokaz o drugih vidikih izpodbijane odločbe. Komisija se lahko v teh okoliščinah opira izključno nanjo, če resničnost trditev ne vzbuja dvoma in so navedbe jasne.

5. Nobeno načelo prava Unije ne nasprotuje temu, da se Komisija pri ugotavljanju obstoja kršitve opira na samo en listinski dokaz, če je njegova dokazna vrednost nedvoumna in če navedeni dokument z gotovostjo potrjuje obstoj zadevne kršitve.

Poleg tega ima lahko, tudi kadar izjava družbe ni podprta s posebnimi potrjenimi dejstvi, v okviru skupka ujemajočih se indicev, ki jih je uporabila Komisija, neko dokazno vrednost za potrditev dejstva o obstoju kršitve. Kadar namreč dokument vsebuje posebne informacije, skladne s tistimi v drugih dokumentih, je

Seveda se navedeni primer praviloma ne uporablja za gole izjave obtoženega podjetja, ki morajo biti – kadar jih izpodbijajo

treba šteti, da se lahko navedeni elementi vzajemno potrjujejo.

sestanku sodeluje z drugačnim namenom kot oni.

(Glej točke od 122 do 126.)

Kadar Komisija dokaže udeležbo določenega podjetja na nezakonitih sestankih, mora to podjetje predložiti indice, s katerimi je mogoče dokazati, da je bila njegova udeležba na navedenih sestankih brez kakršnega koli protikonkurenčnega cilja.

6. Na področju konkurence mora Komisija poleg tega iz obdobj, v katerih je razmeroma veliko dokazov, sklepati o drugih obdobjih, v katerih je lahko časovni razmik med vsakim dokazom večji. Zato bo potrebna zares natančna razlaga, da se sodišče prepriča, da so se v eni od faz v sklopu sestankov zgodile popolnoma drugačne stvari kot med prejšnjimi in poznejšimi sestanki, čeprav so bili na vseh teh sestankih isti udeleženci, čeprav so se zgodili v enakih zunanjih okoliščinah in so nedvomno imeli enak cilj.

(Glej točke 127, 159, 160, 204 in 236.)

Poleg tega se šteje, da je podjetje sodelovalo pri zadevnem usklajevanju, če je sodelovalo na sestanku, katerega vsebina je bila nezakonito usklajevanje, čeprav pri tem ni imelo dejavne vloge, razen če dokaže, da se je od obravnavanega ravnanja odkrito distanciralo ali da je preostale udeležence obvestilo, da na zadevnem

7. Pričevanje pod prisego ima pred sodiščem ali morda v okviru preiskave pred državnim tožilcem lahko večjo dokazno vrednost zaradi morebitnih negativnih kazenskih posledic za pričo, ki bi na zaslišanju lagala, zaradi česar je tako pričevanje zanesljivejše od gole izjave. Teh premislekov pa ni mogoče uporabiti za pisne izjave zaposlenih v določenem podjetju, predložene Komisiji med upravnim postopkom na konkurenčnem področju, in za njihova pričevanja med zaslišanjem pred Komisijo. Ni torej mogoče trditi, da imajo zadevne izjave večjo dokazno vrednost, ker so bile dane pod prisego, in da

je morala Komisija zato dokazati, da so njene priče prelomile prisego.

med upravnim postopkom vseeno upoštevati splošna načela prava Unije.

(Glej točki 132 in 133.)

8. Komisija med upravnim postopkom na področju konkurence ne more naložiti zaslišanja oseb kot prič pod prisego.

Poleg tega mora Komisija zaslišati fizične ali pravne osebe, ki izkažejo zadosten interes, samo če te osebe dejansko prosijo za zaslišanje. Ima torej razumno polje proste presoje za odločitev o interesu, ki ga lahko ima zaslišanje oseb, katerih pričevanje je lahko pomembno za preučitev spisa. Za zagotovitev pravice do obrambe Komisiji namreč ni treba zaslišati prič, ki jih navedejo zadevne stranke, če meni, da je bila zadeva dovolj preučena.

Vendar to, da določbe prava Unije o konkurenci Komisiji ne nalagajo poziva razbremenilnih prič, katerih zaslišanje se zahteva, ni v nasprotju z zgoraj navedenimi načeli. Čeprav namreč lahko Komisija zasliši fizične ali moralne osebe, kadar meni, da je to potrebno, pa ne more pozvati obremenilnih prič brez njihovega soglasja. Ker je postopek pred Komisijo le upraven, ta ni zavezana, da zadevni družbi zagotovi možnost zaslišanja posebne priče in analize izjave na stopnji preiskave. Zadostuje, da so bile izjave, ki jih je uporabila Komisija, predložene tožeči stranki, ki jih lahko izpodbija pred sodiščem Unije.

(Glej točke 135 in od 137 do 139.)

Brez dvoma mora, čeprav Komisija ni sodišče v smislu člena 6 Evropske konvencije o človekovih pravicah in globe, ki jih naloži Komisija, niso kazenske, Komisija

9. Učinkov sporazuma ali usklajenega delovanja ni treba preučiti, kadar je dokazan njun protikonkurenčni cilj. Odgovornost podjetja je veljavno ugotovljena, če je sodelovalo na sestankih, pri čemer pozna

njihov namen, čeprav potem ni izvajalo katerega od ukrepov, dogovorjenih na njih.

mogoče dokazati le s sklicevanjem na ta dokument. Zadevno podjetje mora dokazati, da bi bil rezultat, do katerega je prišla Komisija v odločbi, drugačen, če bi moral biti dokument, ki ni bil sporočen, izločen kot dokaz.

(Glej točki 252 in 253.)

10. Pravica do vpogleda v spis, ki je posledica načela pravice do obrambe, v upravnem postopku na področju uporabe pravil konkurence pomeni, da mora Komisija zadevnemu podjetju dati možnost, da preuči vse dokumente v preiskovalnem spisu, ki bi lahko bili pomembni za njegovo obrambo.

Če pa, nasprotno, neki razbremenilen dokument ni bil sporočen, mora zadevno podjetje dokazati le, da je lahko navedeno nerazkritje v njegovo škodo vplivalo na potek postopka in na vsebino odločbe Komisije. Dovolj je, če podjetje dokaže, da bi lahko navedene razbremenilne dokumente uporabilo pri svoji obrambi, pri čemer mora zlasti dokazati, da bi lahko uveljavljalo dokaze, ki ne bi bili skladni s presojo Komisije v fazi obvestila o ugotovitvah o možnih kršitvah, in bi lahko tako kakor koli vplivalo na njeno presojo v poznejši odločbi.

K temu spadajo obremenilni in razbremenilni dokumenti, razen poslovnih skrivnosti drugih podjetij, internih dokumentov Komisije in drugih zaupnih podatkov.

(Glej točke od 262 do 265.)

Kar zadeva obremenilne dokumente, neposredovanje dokumenta pomeni kršitev pravice do obrambe le, če zadevno podjetje dokaže, da se je Komisija opirala na ta dokument za utemeljitev svojega ugovora glede obstoja kršitve in da bi bilo ugovor

11. V okviru upravnega postopka na področju konkurence odgovori podjetij na obvestilo o ugotovitvah o možnih kršitvah niso del preiskovalnega spisa v pravem pomenu besede. Zato mora Komisija, kar zadeva dokumente, ki niso del spisa,

sestavljenega ob vročitvi obvestila o ugotovitvah o možnih kršitvah, navedene odgovore drugih zadevnih podjetij razkriti samo, če se izkaže, da vsebujejo nove obremenilne ali razbremenilne dokaze.

tudi njihovo koristnost za obravnavano zadevo.

Zlasti glede razbremenilnih dokazov Komisiji ni treba na lastno pobudo omogočiti vpogleda v dokumente, ki niso v njenem preiskovalnem spisu in jih ne namerava uporabiti proti zadevnim strankam v končni odločbi. Ker Komisiji teh dokumentov praviloma ni treba razkriti na lastno pobudo, se določeno podjetje načeloma ne more veljavno sklicevati na nepredložitev domnevnih razbremenilnih elementov v odgovorih na obvestilo o ugotovitvah o možnih kršitvah, če ni zaprosilo za vpogled v odgovore med upravnim postopkom.

Poleg tega Komisiji – čeprav mora zadevnim podjetjem razkriti dele odgovora na obvestilo o ugotovitvah o možnih kršitvah, ki vsebujejo kakršno koli navedbo, upoštevno za obremenilni element – navedenega razkritja ni treba razširiti na druge dele navedenega odgovora, ki nimajo povezave z elementom, na katerega se sklicuje.

(Glej točke 266, 267, 290, 292, 296 in 297.)

Kadar je namen trditve podjetja, ki je tožeča stranka, dokazati, da bi Komisija morala ugotoviti obstoj razbremenilnih elementov v zadevnih odgovorih in jih zato predložiti na lastno pobudo, je naloga tega podjetja, da v okviru takih trditve zagotovi prvi indic glede koristnosti zadevnih odgovorov za svojo obrambo. Zlasti mora navesti morebitne zadevne razbremenilne elemente ali predložiti indic, ki potrjuje njihov obstoj in torej

12. Da bi se spoštovala pravica do obrambe, mora spis Komisije, sestavljen v okviru upravnega postopka, na področju konkurence vključevati vse upoštevne dokumente, pridobljene med preiskavo. Čeprav je seveda dovoljeno iz upravnega postopka izključiti elemente, ki nimajo nikakršne povezave z dejanskimi in pravnimi trditvami v obvestilu o ugotovitvah o možnih kršitvah in zato za preiskavo niso upoštevni, Komisija ne more sama odločiti, kateri dokumenti so koristni za obrambo zadevnega podjetja.

Komisija ni izpolnila navedenih zahtev, ker iz spisa izključuje dokument, v katerem je prepis ustne izjave določene družbe v zvezi s kršitvenim ravnanjem, medtem ko je bila pisna izjava istega podjetja v zvezi s tem dejstvom uporabljena kot upošteveni element preiskave.

razpadel, ima vsak naslovník odločbe pravico, da se zadevna zgornja meja določi posamično zanj.

(Glej točko 324.)

Odločba Komisije pa je zaradi take nepravilnosti nezakonita le, če je lahko vplivala na potek postopka in vsebino te odločbe v škodo zadevnega podjetja, ki mora dokazati, da bi lahko navedeni nerazkriti dokument uporabila razbremenilno za svojo obrambo in da bi se lahko zlasti sklicevala na elemente, ki se niso ujemali s presojami Komisije na stopnji obvestila o ugotovitvah o možnih kršitvah in so lahko zato kakor koli vplivali na presoje iz odločbe Komisije.

14. Kadar neko podjetje trdi, da bi mu morala Komisija zaradi njegove pasivne vloge pri kršitvi konkurenčnih pravil odobriti uporabo olajševalne okoliščine, to, da se podjetje na pasivno vlogo ni izrecno sklicevalo med upravnim postopkom, ne vpliva na dopustnost tega očitka.

(Glej točke od 306 do 308.)

13. Zgornjo mejo 10% prometa iz člena 23(2), drugi pododstavek, Uredbe št. 1/2003 je treba izračunati na podlagi skupnega prometa vseh družb, ki sestavljajo enotni gospodarski subjekt, odgovoren za sankcionirano kršitev. Če pa je navedeni gospodarski subjekt medtem

Podjetjem, na katera je naslovljeno obvestilo o ugotovitvah o možnih kršitvah, namreč ni treba posebej zaprositi za uporabo olajševalnih okoliščin. Če je po drugi strani kršitev povzročilo več podjetij, mora Komisija za vsako podjetje posebej preiskati relativno težo udeležbe pri kršitvi, da bi zanj ugotovila obstoj oteževalnih ali olajševalnih okoliščin, zlasti kadar je olajševalna okoliščina izrecno navedena v neizčrpnem seznamu iz točke 3 Smernic o načinu določanja glob,

naloženih v skladu s členom 15(2) Uredbe št. 17 in členom 65(5) Pogodbe ESPJ.

Komisija ima diskrecijsko pravico glede uporabe olajševalnih okoliščin.

(Glej točki 329 in 330.)

15. Izključno pasivna vloga ali vloga „sledi svojemu vodji“ je pri kršitvi konkurenčnih pravil lahko, če je dokazana, olajševalna okoliščina v skladu s točko 3, prva alineja, Smernic o načinu določanja glob, naloženih v skladu s členom 15(2) Uredbe št. 17 in členom 65(5) Pogodbe ESPJ, pri čemer je natančno določeno, da ta pasivna vloga pomeni, da zadevna družba „ne izstopa“, to pomeni, da pri pripravi enega ali več protikonkurenčnih dogovorov ne sodeluje aktivno.

Kadar je Komisija v zvezi s tem pravno zadostno ugotovila, da je bilo določeno podjetje zastopano ali obveščeno v zvezi z večino tajnih sestankov iz odločbe Komisije, se dejstvo, da to podjetje na nekaterih sestankih ni bilo fizično navzoče, ampak je bilo o njih obveščeno po telefonu, ujema s prikritostjo njihovega poteka in nikakor ne potrjuje izključno pasivne vloge ali vloge „sledi svojemu vodji“ tega podjetja.

(Glej točke od 331 do 333 in 337.)

Pri elementih, ki lahko razkrijejo pasivno vlogo podjetja pri omejevalnem sporazumu, se lahko upošteva to, da se je podjetje v primerjavi z rednimi člani kartela nedvomno redkeje udeleževalo sestankov in da je pozneje vstopilo na trg, ki je bil predmet kršitve, ne glede na to, koliko časa je sodelovalo pri kršitvi, oziroma to, da obstajajo ustrezne izrecne izjave predstavnikov tretjih podjetij, ki so sodelovala pri kršitvi. Vsekakor je treba upoštevati vse upoštevne okoliščine obravnavanega primera.

16. V skladu s točko 3, druga alineja, Smernic o načinu določanja glob, naloženih v skladu s členom 15(2) Uredbe št. 17 in členom 65(5) Pogodbe ESPJ, je lahko „dejansko neizvajanje sporazumov ali ravnanj, ki pomenijo kršitev“ olajševalna okoliščina, če zadevno podjetje dokaže, da v obdobju, v katerem je bilo udeleženo pri sporazumih, ki pomenijo kršitev, teh

dejansko ni izvajalo v praksi, tako da je na trgu ravnalo konkurenčno, ali vsaj da je jasno in znatno kršilo obveznosti glede izvajanja omejevalnega sporazuma, in sicer tako, da je oviralo njegovo izvajanje.

kot se je dogovorilo s konkurenti, in sicer z vodenjem bolj ali manj neodvisne politike, ni nujno element, ki ga je treba upoštevati kot olajševalno okoliščino. Ni mogoče izključiti, da bi navedeno podjetje le poskušalo uporabiti kartel v svojo korist.

Vendar dejstvo, da podjetje, katerega sodelovanje pri koncentraciji s konkurenti je ugotovljeno, na trgu ni ravnalo tako,

(Glej točki 345 in 346.)